

HEGEDŰS ANDREA

Az élettárs öröklési jogi helyzete

Előszó helyett

Jelen tanulmányommal nagyra becsült Tanárom előtt tisztelgek, aki egyetemi tanulmányaim idején bevezetett a polgári jog rejtelmeibe. Tisztelgek ugyanakkor a Kolléga, valamint a méltán elismert Professzor és Jogtudós előtt is, aki a hazai polgári joggal foglalkozó mértékadó szakmai körök kiemelkedő és elismert személyisége.

Jelen tanulmány igyekszik folytatni annak a témának a feldolgozását, amellyel Besenyei Lajos éveken át számos munkájában foglalkozott.¹ Az élettársak öröklési jogi helyzetére vonatkozó jogi szabályozásban – nem mellékesen – annak hatására látszik mutatkozni az utóbbi években némi elmozdulás, hogy a Jubiláns a jogtudomány számára kifejtett helytálló nézetei mellett hosszú években át, oly következetesen kitarzott.²

Jelen munkámban arra keresem a választ, hogy a jogtudományban irányadó elképzelések hogyan változtak a kodifikációs folyamat során, és hogyan vezettek el a legmegfelelőbbnek tűnő jogi megoldásig, a napjainkban egyre elterjed-

¹ A legjelentősebbeket kiemelve: *De lege ferenda gondolatok az öröklési jog köréből* (Acta Jur. et Pol. Szeged, 1998 [Tomus 53. Fasc. 3, a továbbiakban: Besenyei 1998]); *Az élettársi viszonyról* (Tanulmányok Dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára, *Acta Jur. et Pol. Szeged*, 2000 Tomus LVIII. Fasc. 3, Szeged, [a továbbiakban: Besenyei 2000.]); (Gaál Sándorral társszerzőségben:) *Az élettárs öröklési jogának kérdése az új Ptk-ban*. (Hivatkozás erre Polgári Jogi Kodifikáció 2000/2. szám [a továbbiakban: Besenyei – Gaál 2000.]); *Az élettársak öröklési jogi helyzete* (Közjegyzők Közlönye, 2001/1. szám); *Az öröklési jogunk vitatható kérdései* (Tanulmányok Molnár Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára, *Acta Jur. et Pol. Szeged*, 2004 [Tomus LXV. Fasc. 26., a továbbiakban: Besenyei 2004.]); *Öröklési jogunk reformja* (Acta Conventus de Jure Civili, Tomus III. SZTE-ÁJTK. Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék, Szeged, 2005.).

² Az új Ptk. kodifikációja során, az Öröklési jogi Munkacsoport tagjaként akkor is kiállt elképzelései mellett, amikor azok – első körben – csak részbeni megértésre találtak. Lásd erről WEISS EMÍLIA: Az Öröklési jogi Munkacsoport alakuló üléséről. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/1. szám, valamint uő: Az Öröklési jogi Munkacsoport 2000. június 19-i és július 3-i üléséről (folytatás). *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3. szám. A kodifikációs folyamatok előrehaladtával azonban a Bizottság egyre inkább magáévá tette az általa javasolt elképzeléseket (lásd erről később a Javaslatnál elmondottakat – a 31. lábjegyzettől).

tebb, és társadalmilag is elfogadottá vált élettársi kapcsolatok öröklési jogi vonatkozásait illetően.

I. A hatályos szabályozás, és az ezzel kapcsolatos problémák

Az élettársi kapcsolatok száma az utóbbi évtizedekben rendkívüli mértékben megnövekedett. A hazai viszonyokat vizsgálva megállapítható, hogy a fennálló párkapcsolatok között csupán hétszer annyian élnek házasságban, mint élettársi kapcsolatban,³ és jelentős az élettársi kapcsolatban nevelkedő gyermekek száma is.⁴ A statisztikai adatokat tovább szemlélve igen jelentősnek mondható az időskorban létrejött élettársi kapcsolatok száma is,⁵ mely tény már önmagában indokolja az élettársak kérdésének öröklési jogi oldalról történő vizsgálatát.⁶

A hatályos szabályozásból kiindulva, az élettárs fogalmát, bár a Polgári Törvénykönyvünk⁷ definiálja, azonban a hatályos szabályozásban a törvény *Öröklési jog*⁸ c. része a fogalmat egyáltalán nem említi, ezáltal az élettársakat, legalábbis öröklési jogi szempontból *jogon kívüliekként* kezeli. Ez azt jelenti, hogy az élettársat a jogalkotó az öröklésből, legalábbis annak „törvényes” változatából⁹ kizárta, azaz sem a törvényes öröklés szabályai, sem a házastársat megillető özvegyi haszonélvezeti jog, sem pedig a kötelesrészsre való jogosultság az élettársra nem vonatkozik.

A törvényes öröklés lehetősége csak a leszármazók, a házastárs és a felmenők meghatározott köre számára áll nyitva; a házastársak – mint a párkapcsolatban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személyek egyik lehetséges változata – fogalmának kiterjesztő alkalmazása az élettársakra nem lehetséges.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy az élettárs teljesen ki van zárva az öröklésből, ugyanis végrendelet, illetve öröklési szerződés által a hagyaték részesesévé, azaz örökössé válhat.

Ismeretes még a halál esetére szóló ajándékozás jogintézménye is, amely szintén lehetőséget nyújt az élettársaknak, hogy őket túlélő társukat juttatásban részesítsék.

Ismerve a magyar közgondolkodást, a végintézkedés alkotásával kapcsolatban – és itt elsősorban a végrendeletre, mint annak legelterjedtebb formájára gondolok – az az alapvető probléma, – hogy a magyar ember mentalitását alapul

³ A 2001–2002-ben lefolytatott kutatás alapján keletkezett eredményeket feldolgozták PONGRÁCZ TIBORNÉ – SPÉDER ZSOLT: *Élettársi kapcsolat és házasság- hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón (BKÁE WebOpac Egyetemi Oktatók Publikációi 2004. I. negyedév)* c. tanulmányukban. 68–69 p.

⁴ Lásd 1. sz. melléklet.

⁵ Lásd 2. sz. melléklet.

⁶ BESENYEI (2000): i. m. 35. p.

⁷ 1959. évi IV. törvény 685/A. §.

⁸ Ötödik része a Ptk-nak.

⁹ II. cím: Törvényes öröklés.

véve, nemigen szánja rá magát a végrendelet alkotásra, hacsak valamilyen rendkívüli helyzet belátható, rövid időn belüli előfordulásától nem tart, lévén, hogy „általában nem készül halni”.¹⁰

Ez az „alaphelyzet” abban az esetben védi csak meg az élettársat, ha a tipikusan idős, vagy súlyosan beteg partnere e lépésre, a végrendelet alkotására szánja el magát.

A kérdés az, hogy mi van akkor, ha az idős vagy súlyosan beteg élettárs már nincs olyan állapotban, hogy tervét megvalósítsa, vagy egyáltalán nem is gondol erre, mert – a többségi laikus jogtudatnak megfelelően, tévesen – úgy tudja, hogy élettársa e nélkül is örökölni fog a jogszabályok alapján.

Előfordulhat olyan eset is, hogy valaki tisztában van azzal, hogy élettársa csak végrendelet által örökölhet, és szándékozik is ilyen formán örökösévé tenni, de a kérdést még idő előttinek ítéli meg – lévén fiatal és egészséges –, nem számolva azzal a körülménnyel, hogy a halál végzettszerűen, pl. egy közlekedési baleset kapcsán ragadja el.

A végrendeleten kívül persze öröklési szerződéssel is juttatást szerezhet a túlélő élettárs¹¹ az elhalt élettárs vagyonából, e szerződés érvényességéhez azonban a bírói gyakorlat szerint elengedhetetlen, hogy a tartást vállaló élettárs legalább részben saját vagyonából, jövedelméből legyen arra képes, hogy partnerét eltartsa, valamint az így nyújtott szolgáltatások mértéke meghaladja a kapcsolat tartalmát kitevő, az együttéléssel szükségszerűen együtt járó tevékenység kereteit.¹²

Mindezek ismeretében nem nehéz belátni, hogy a törvényes öröklés lehetőségének hiányában milyen súlyosan méltánytalan helyzetek adódhatnak a túlélő élettárs számára.

II. A szabályozás hiányából eredő méltánytalan helyzetek

A szabályozás elégtelen voltából, az öröklési jogot illetően pedig a teljes hiányából fakadóan számos olyan helyzet adódhat, amely méltánytalan és sokszor erkölcsileg is kifogásolható a túlélő élettárs számára. Nézzünk néhány példát:

Abban az esetben, ha egy élettársi kapcsolatból gyermek születik, majd ezt követően valamelyik szülője elhalálozik, a gyermek örökrészét – jogi szabályozás hiányában – a túlélő élettárs haszonélvezeti joga nem terheli. Ha nem tehető különbség a gyermekek között a tekintetben, hogy házasságból vagy élettársi kapcsolatból születtek-e (arra most nem térek ki, hogy esetleg alkalmi kapcsolatból származnak, mert ott hiányzik az érzelmi és gazdasági közösségben való együttélés, mely az öröklés alapja lehet), akkor miért nem terheli mindkét esetben a gyermek örökrészét a szülő haszonélvezeti joga? Az élettárs szülő vajon

¹⁰ BESENYEI (2004): i. m. 494. p.

¹¹ BH 1990. 157.

¹² BH 2004. 280.

nem érdemli-e meg, hogy számára is biztosítva legyen a korábbi életszínvonal? Egy élettárs anyja vagy apa kevesebbet érne a gyermek szempontjából, mint a házastárs anyja vagy apa? Ha a szülők és a gyermek(ek), érzelmi és gazdasági közösségben való együttélése megállapítható volt, vajon a gyermek érzékelt-e a szülei együttélésének jogi háttérét? A felvetődő kérdések mindenestre elgondolkodtatóak.

A hatályos öröklési jogi szabályokat alapul véve más, a túlélő élettársat igen hátrányosan érintő élethelyzettel is találkozhatunk. Amennyiben ugyanis a hosszú éveken át tartó élettársi kapcsolatból gyermek nem származott, az ily módon leszármazó hátrahagyása nélkül elhalt élettárs távoli oldalági rokonai vagy esetleg az állam fogja a hagyatékot örökölni, és az a személy pedig, akivel az örökhagyó éveken át érzelmi és gazdasági közösségben együtt élt, semmit nem kap.¹³

A fenti helyzetek kiküszöbölésének reményét is magában hordozva, a közelmúltban elindult a kodifikációs folyamat, mely menet közben még csak óvatos elmozdulást magában rejtő, különböző megoldási lehetőségeket vázolt fel, végül pedig eljutott a minden addigi elképzelést felülmúló, európai szinten is haladónak mondható, radikális jogkövetkezmények megfogalmazásáig. A következőkben a megoldáshoz vezető út lépcsőfokait vázolom fel.

III. Megoldási lehetőségek – a haladás irányába vezető lépcsőfokok

Kiindulásként a *család védelmének* alkotmányos¹⁴ és családjogi¹⁵ elvét hívom segítségül, melynek lényegi tartalma szerint a családokat védeni és támogatni szükséges, tekintettel annak tartalmából fakadó felbecsülhetetlen értékekre, amelyek az ember mindennapi létét körülhatárolják. „A család a társadalom természetes és alapvető egysége, melynek joga van a társadalom és az állam védelmére”,¹⁶ és amelyet nem csupán egy házasság képes megalapozni, megteremteni, hanem egy élettársi kapcsolat ugyanúgy¹⁷, tekintettel arra, hogy a szülők és gyermek(ek) szeretetteljes, érzelmeken alapuló együttélése ilyen formában is megvalósulhat.¹⁸ A család fogalmába tehát a szülők és a gyermekek

¹³ BESENYEI (1998): i. m. 42. p.

¹⁴ A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. tv. 15. §.

¹⁵ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. 1. § (1) bekezdés.

¹⁶ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (ENSZ Közgyűlés 1948) 16. cikk. 3. bekezdés.

¹⁷ Az Európai Emberi Jogi Bíróság szerint nem csak a jogi értelemben vett családi élet részesül védelemben, hanem annak tényleges, szociológiai formája is. Lásd LÁBADI TAMÁS: A magánélet alkotmányos védelme (A házasság és a család védelme, a magánszférához való jog), *Acta Humana*, 1995, 18–19. p.

¹⁸ TÓTHNÉ FÁBIÁN ESZTER Az élettársi kapcsolat jellegéről és szabályozása mikéntjéről (*Magyar jog*, 1977, 24. évf. 8. sz., 701–708. p.) c. tanulmányában az élettársak jogrendszerbeli helyének vizsgálatakor már felhívta a figyelmet arra, miszerint „tudomásul kell venni, hogy a de facto élettársi kapcsolatban élők lényegében családi közösséget alkotnak éppen úgy, mint az együttélő

együttesen értendők, függetlenül a szülők egymáshoz tartozásának jogi jellegétől.

A jogalkotó mindemellett egészen a közelmúltig nem igen vett tudomást az élettársakról, az együttélés e formáját „mostoha gyermekként” kezelte. Megállapítható ugyan, hogy egyre több azoknak a jogszabályoknak a száma, amelyek az élettársi kapcsolatot a házassággal azonos módon szabályozzák, vagyis az élettársi kapcsolat egyre inkább jogi honorálást nyer,¹⁹ de az átfogó jogi rendezés továbbra is várat magára.

A jogalkotónak szembesülni kellett azonban azon társadalmi ténnyel is, hogy a házasságon alapuló családmódellet egyre kevesebben választják követendő példaként, mely tendenciát már nem lehet figyelmen kívül hagyni.²⁰

A rendezést illetően az egyik legsürgetőbb kérdés az öröklési jogi viszonyokat érinti. El kell gondolkodni azon, hogy az élettársak öröklési jogi lehetőségei hogyan „közelíthetők” a házastársakhoz, a jelenleg oly méltánytalan helyzet kiküszöbölése érdekében.

1. A koncepciók

Az Öröklési jogi Munkacsoportban parázs véleményütköztetések zajlottak a Besenyei – Gaál szerzőpáros által készített „indító tanulmány” javaslatait illetően, melyek a túlélő élettárs törvényes öröklési jogának elismerése felvetéséig „merészkedtek”, azzal a korlátozással, hogy ennek csak hosszabb ideje fennálló élettársi kapcsolat esetén lenne helye, feltéve, hogy az életközösség az örökhalgató halálakor fennállt.²¹ A család és a házasság intézményét féltve a Bizottság tagjainak többsége egyetértett abban, hogy az élettársak jogait, ha óvatosan is, de mindenképpen bővíteni szükséges, azonban a szerzők által felvetett igen radikálisnak mondható álláspontot a munkacsoport tagjai akkor még sokkal kevésbé osztották.²²

A kodifikációs folyamat kezdeti lépésein túljutva, a jogalkotási törekvésekről elmondható, hogy nem hagyták figyelmen kívül a fenti elképzelést, ugyanis az új Ptk. I. Koncepciójában²³ már konkrétan kiolvasható az élettársi kapcsolat

házastársak, vagy az olyan kis közösségek, amelyben a szülők, egyik szülő él együtt a gyermekkel, gyermekekkel.” (i. m. 706. p.)

¹⁹ Besenyei szerint több mint másfélszáz ilyen jogszabály van, ahol az élettársi kapcsolathoz valamilyen jogi hatás fűződik. BESENYEI (2004): i. m. 492. p.

²⁰ KÖRÖS ANDRÁS: A családjog jövője, „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 1. rész: Az élettársi jogviszony szabályozásának szakértői javaslata. *Családi jog*, 2005, III. évf. 2. szám 1–10. p.

²¹ WEISS EMILIA: Az Öröklési jogi Munkacsoport 2000. június 19-i és július 3-i üléséről (folytatás). *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3. szám.

²² Uo.

²³ Az 1061/1999. (V. 28.) Korm. határozattal módosított 1050/1998. (IV. 24.) Korm. határozata alapján elkészült az új Polgári Törvénykönyv Koncepciója, amelyet a Kodifikációs Főbizottság 2001. november 8-i ülésén elfogadott. A Kormány az 1009/2002. (I. 31.) Korm. határozatával

öröklési jogi hatásainak felvetése. A fő kérdést oly módon fogalmazták meg, hogy „illesse-e valamelyes öröklési jog a haláláig élettársával együtt élő élettársat, különösen hosszabb élettársi kapcsolat esetén a törvényes öröklés rendjén”.²⁴

Az említett elmozdulás indoka, hogy a Konceptciók „belátták” az élettársi kapcsolatok számának növekedését és annak társadalmi elfogadottságát, mely olyan tény, amit a jog sem hagyhat figyelmen kívül. Ma már nem azért választja két személy az együttélés e formáját, hogy ne fűződjön hozzá joghatás, különösen akkor nem, ha az adott kapcsolatból gyermek is származott, akikkel együtt ugyanolyan családot alkotnak, mint a házasságban élők a gyermekeikkel.

Az előzőek figyelembevételével az I. Konceptció, ha nem is teljes mértékben, de legalább „minimál programként” értékelhetően több mindent is elfogadott Besenyeiek javaslatából. Az I. Konceptció a hagyatékhoz tartozó lakás továbbhasználati jogát az élettársi kapcsolat hosszabb ideig tartó fennállása esetén, a túlélő élettársnak öröklési jogi jogcímen, dologi jogi lakáshasználati jog formájában kívánta biztosítani, ezen kívül pedig a lakás berendezési és felszerelési tárgyainak továbbhasználati jogát akkor is, ha ez elhasználódással jár. A lakáshasználati jog csak akkor lenne korlátozható, ha a túlélő élettárs rendelkezik egy megfelelően beköltözhető lakással, ugyanabban a földrajzi helységben. Ezen elképzeléseket a II. Konceptció szinte megismételte, ami arra utal, hogy az első óta eltelt jó egy év alatt a Kodifikációs Főbizottság megnyugtatónak találta az eredeti elképzeléseket, az időközben megfogalmazódott egyéb szakmai észrevételeket is figyelembe véve.²⁵

Arról egyik Konceptció sem tett említést, hogy mit kell „hosszabb időn át fennállt” élettársi kapcsolatnak tekinteni, holott a Besenyei – Gaál közös tanulmányban ezt 10–15 évben jelölték meg a szerzők.²⁶ A Konceptciók a kérdés eldöntését szükség esetén a közjegyzői vagy bírói gyakorlatra bízta volna, ugyanis szerintük konkrét időtartam megállapítása, ezen belül is a kezdő időpont tisztázása komoly bizonyítási nehézségeket rejtene magában.

A kodifikátorok által megszövegezett elképzelés ekkor még nem jelentette azt, hogy a túlélő élettársat be kívánták vonni a törvényes örökösök körébe, azonban öröklési jogi eszközökkel igyekeztek számukra valamiféle juttatást biztosítani. A változások annak ismeretében értékelendők mégis pozitívan, hogy tudvalevő az élettársak törvényes örökössé tételétől az európai jogrendszerek jelentős része is elzárkózik.²⁷ Vannak azonban ellenpéldák is, pl. Németország,²⁸

elrendelte a koncepciónak a Magyar Közlönyben történő közzétételét. (Megjelent a Magyar Közlöny 2002. év 15. szám II. kötetben; a továbbiakban: I. Konceptció.)

²⁴ I. Konceptció, Ötödik Könyv, Öröklési jog, III. A törvényes öröklés, 9. Az élettársi kapcsolat öröklési jog hatásához. 197. p.

²⁵ Az I. Konceptció legelején felhívták a jogásztársadalmat, hogy módosító és kiegészítő javaslatokkal, szakmai észrevételeikkel járuljanak hozzá az új Ptk. megalkotásának sikeréhez.

²⁶ Lásd WEISS EMILIA: Az Öröklési jogi Munkacsoport 2000. június 19-i és július 3-i üléséről (folytatás). *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3. szám.

²⁷ A francia jogban a Pacta Civil de Solidarité („PACS”) elnevezésű (1999. évi 944. sz.) tör-

Nagy-Britannia,²⁹ és Hollandia³⁰ jogi szabályozása lehetővé teszi, hogy az élettárs a hagyatékából részesüljön.

Nem kis előrelépés továbbá, hogy a Koncepció ezeket a jogokat, a túlélő házastársat megillető öröklési jog „ranghelyén” tervezi biztosítani, ezáltal is közelítve a házasság és az élettársi kapcsolat jogintézményét egymáshoz.

2. Az Öröklési Jog Könyv

Tekintettel arra, hogy a társadalmi, szakmai viták tovább folytak, sokak számára nagy meglepetésül szolgált a 2006 decemberére hivatalosan is hozzáférhetővé vált *új Ptk. Öröklési Jogi Könyvének* normaszöveg tervezete (a továbbiakban: *Javaslat*),³¹ mely az előbb elmondott elképzeléseket radikálisan felülmúlva, az élettársaknak számos konkrét öröklési jogi jogosultságot biztosított. Persze a Koncepciók nyújtotta elképzelést mindenképpen eredményként értékelve, a szakmai közönség egy része azt eddig is „igen szerény”-nek minősítette, és mindemellett a továbblépést sürgette.³² Összességében azonban mára elmondható, hogy a néhány éve még csupán kivételes felvetésnek tekintett³³ radikálisabb elképzelések látszanak megvalósulni.

Mint ahogy ezt a kodifikátorok is megfogalmazták: „A Javaslat legfontosabb változtatásának a bejegyzett élettárs törvényes öröklési jogának elismerését lehet tekinteni.”³⁴

Ebből az is következik, hogy a regisztrációhoz kötöttség szintén nagy kérdése pozitívan dönt el, legalábbis a Javaslat szintjén, vagyis ez által lehetővé válhatna majd az élettársi kapcsolatok regisztrálása is.³⁵

vény által szabályozott jogviszonyban nincsen az élettársaknak egymás után törvényes öröklési joga, inkább az élettársak gazdasági viszonyait rendezi a jogviszony. A dán jog sem teszi lehetővé a törvényes öröklést az élettársi viszonyban, sőt a liberálisnak tartott Svédországban sincs erre lehetőség.

²⁸ Az azonos nemű párok jogi helyzetét rendező „LpartG” törvény 10. § szerint a partnerek egymás törvényes örökösei lehetnek. A törvény 2001. augusztus 1-én lépett hatályba.

²⁹ Civil Partnership Act, 2004. november 17-én fogadta el a Lordok Háza, és 2005. december 5-én lépett hatályba.

³⁰ 2003. január 1-én lépett hatályba a holland Polgári Törvénykönyv (NBW) új, negyedik könyve, az Öröklési jogi Könyv. Ennek 8. cikkelye úgy rendelkezik, hogy az öröklési jog szabályainak alkalmazásakor a regisztrált partnert is házastársnak kell tekinteni, vagyis ez azt jelenti, hogy a túlélő házastárs mellett a túlélő regisztrált partner is törvényes örökösnek minősül. Lásd erről még bővebben CSIZMAZIA NORBERT: Az új holland öröklési jog. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2. sz. 31. p.

³¹ 2006. december 31. dátummal lezártan jelent meg az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium honlapján. Letölthető: http://irm.gov.hu/download/eoroklesi_jog.pdf/eoroklesi_jog.pdf (a továbbiakban: Öröklési Jog Könyv vagy ÖJK).

³² BESENYEI (2004): i. m. 493. p.

³³ II. Koncepció, Ötödik Könyv – Öröklési Jog IV. 9. 135. p.

³⁴ Ptk. Hatodik Könyv – ÖJK 5. p. 3. pont.

³⁵ Polgári Törvénykönyv, Harmadik Könyv, Családjog.

Letölthető:

http://irm.gov.hu/download/harmadikkonyv_csaladjog.pdf/harmadikkonyv_csaladjog.pdf vala-

A Javaslat abból indul ki, hogy az élettársi kapcsolatban élők számára már maga a Családjogi Könyv is vagyoni jogi, lakhatási és tartási jogot biztosít, ennél fogva aligha megkerülhető az élettárs törvényes öröklési jogának elismerése. A Javaslat azonban különbséget tesz a regisztrált és a nem regisztrált élettársi kapcsolatok között azért, hogy csak a bejegyzett élettársnak ad törvényes öröklési jogi státust,³⁶ noha a más jogszabályokban és a Családjogi Könyvben az élettársi kapcsolathoz fűzött jogkövetkezmények a bejegyzéstől függetlenek.

Az Öröklési Jog Könyv normaszöveg-tervezete szerint ennek az a magyarázata, hogy itt mindenképpen el kell kerülni a kettős öröklést. Ezért az élettársi kapcsolat regisztrációja (és így az öröklési jogi helyzet megváltozása) ahhoz a feltételhez kötött, hogy az élettársnak házassági köteléke ne álljon fenn.³⁷ (Itt szeretném megjegyezni, hogy a Családjogi Könyv normaszöveg tervezete az előzőekben foglaltakkal nincs teljesen összhangban, ugyanis ott a házassági kötelék fenn nem állása az élettársi jogviszony fogalmának definíciójában szereplő általános követelmény, tekintet nélkül arra, hogy később a regisztrációra sor kerül-e vagy sem.³⁸) Fontos érv lehet még a regisztráció mellett, hogy a magyar jogban hagyományosnak tekinthető (egyébként világviszonylatban is szinte kivétel nélküli) *ipso iure* öröklési rend érvényesülését is megkönnyíti.³⁹

Az öröklési jog területén a fenti változásokra figyelemmel, lényegesen csökken a különbség a házastárs és az élettárs között, legalábbis annak bejegyzett változatát tekintve, ugyanis a bejegyzett élettárs törvényes öröklési jogi helyzete, mind állagöröklési és haszonélvezeti öröklési státusa, mind az öröklésből történő kiesése tekintetében a házastárséval azonos módon kerül szabályozásra. Mindemellett a bejegyzett élettárs törvényes öröklési jogának megteremtése egyidejűleg jelenti a kötelesrészre jogosultságának elfogadását is. Az előbb kifejtettek pedig nem jelentenek mást, mint hogy a törvényes öröklés rendjében a bejegyzett élettárs, a házastárs helyét foglalja el.

Nem csupán a törvényes öröklés rendje, hanem a végintézkedésen alapuló öröklés különös szabályai is érintik a bejegyzett élettárs státusát, elsősorban a közös végrendeletre vagy az utóörökös-nevezésre vonatkozó rendelkezések tekintetében.

A házastárs és a bejegyzett élettárs törvényes öröklési helyzetének változása a gyakorlatban az alábbiakat jelenti:

A bejegyzett élettárs állagörökös leszármazók hiányában, a szülők mellett a hagyaték felére,⁴⁰ leszármazók és szülők hiányában pedig a hagyaték egészére

mint lásd még a témához bővebben HEGEDŰS ANDREA: *Az élettársi kapcsolatok regisztrálásának aktuális kérdései* (kézirat) 2006.

³⁶ Lásd ÖJK 6:59. §.

³⁷ ÖJK 38. p., 6:59. §-hoz fűzött indokolás.

³⁸ Polgári Törvénykönyv, Harmadik Könyv, Családjog, 128. p., 3:86. §-hoz fűzött indokolás.

³⁹ Lásd ÖJK 6:59. §-hoz fűzött magyarázat.

⁴⁰ A házastárs és az élettárs, szülőkkel egysorban való öröklése szintén új, a Javaslat által bevezetendő szabály. Ez esetben azonban az özvegy kapja az általa lakott lakást, továbbá az általa használt berendezési és felszerelési tárgyakat.

tarthat igényt. Ezen kívül haszonélvezeti jogot nyer a leszármazók és az ági örökösök által örökölt vagyona.⁴¹ Érvényesül ugyanakkor az a korábban csak a házastársakra fennálló szabály, mely szerint kiesik az öröklésből (esetleges egyéb általános kiesési okok mellett) akkor, ha az öröklés megnyílásakor az élettársak között már nem állt fenn az életközösség, és az eset körülményeiből nyilvánvalóan annak visszaállítására sem volt kilátás.

Azok az elképzelések, amelyeket az élettársakra vonatkoztatva a Konceptiók felvetettek,⁴² a Javaslatban csupán a be nem jegyzett élettársra szűkítve kerültek megfogalmazásra. Ők ugyanis nem kapnak törvényes öröklési jogot, viszont holtig tartó használati jog illeti meg őket az örökhatározóval közösen lakott lakáson és a közösen használt szokásos berendezési és felszerelési tárgyakon, amennyiben a Javaslatban foglalt egyéb feltételeknek megfelelnek. Eszerint az életközösségnek legalább tíz évig fenn kell állnia, vagy kapcsolatukból kiskorú gyermeknek kell származni, akinek a lakáshasználati joga biztosítása érdekében ez indokolt, feltéve, hogy az életközösség legalább egy évig fennállt az élettársak között.⁴³

Jól látható, hogy a be nem jegyzett élettárs jóval szigorúbb szabályok szerint lesz öröklési jogi igényre jogosult, ami nem jelent törvényes öröklési jogot, csupán dologi jogilag védett személyes szolgalmat, azaz használati jogot,⁴⁴ mely azonban fennáll haláláig, függetlenül attól, hogy később köt-e új házasságot, vagy létesít-e új élettársi kapcsolatot.⁴⁵

A házastárs és a bejegyzett élettársra irányadó öröklési jogi következmények azonosságából adódóan, a túlélő bejegyzett élettársakra szintén irányadó szabály, hogy velük szemben a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyakra *ági öröklés* címén nem lehet igényt támasztani, az együttélés időtartamától függetlenül.⁴⁶ Indokoltnak tartja ugyanis a Javaslat, hogy ezek a hagyatéki tárgyak az özvegnél (véleményem szerint ideértve a túlélő házastársat és élettársat egyaránt) maradjanak, és ezekért értékben sem kelljen helytállnia az ági örökösökkel szemben.

Az *örökbefogadáshoz* szintén kapcsolódik egy olyan szabály, amely élettársat is érinthet, levezetve mindezt a házastársra megfogalmazott rendelkezésből. Eszerint „az örökbefogadott után – ha az örökbefogadás az örökbefogadott éle-

⁴¹ Nem illeti meg viszont a Javaslat szerint haszonélvezeti jog a házastársat (így az élettársat sem) a vele együtt öröklő szülők örökrészen.

⁴² Akkor a regisztráció kérdése még csupán elvi szinten merült fel, majd a II. Konceptió el is vetette annak gondolatát.

⁴³ ÖJK 6:60. §. A hatályos szabályozás szerint csak 15 évi házasság után nem lehetett igényt támasztani.

⁴⁴ A használat joga nem más, mint korlátozott haszonélvezet. Vagyis az adott dolog saját valamint együttélő családja szükségleteit meg nem haladó mértékben történő használatát és használati szedését jelenti. A jog gyakorlása másnak nem engedhető át (Ptk. 165. §).

⁴⁵ A Javaslat szerint új szabály, hogy az özvegyi jog nem fog megszűnni új házasság kötésével (élettársi kapcsolat létesítésével eddig sem szűnt meg [PK. 83.]). Ennek analógiájára a használati jogot sem szünteti majd meg egyik párkapcsolati forma sem.

⁴⁶ ÖJK 6:68.§ (3) bekezdése.

tében nem szűnt meg – leszármazó és házastárs hiányában az örökbefogadó vagy annak rokonai örökölnék a törvényes öröklés szabályai szerint.”⁴⁷ Tehát az örökbefogadott személy bejegyzett élettársa is lehet örökös.

A *kötelesrész* vonatkozásában a Javaslat *expressis verbis* kimondja, hogy az megilleti az örökhagyó bejegyzett élettársát is, ha az öröklés megnyíltakor az örökhagyó törvényes örököse, vagy végintézkedés hiányában az lenne.⁴⁸

További szabály, hogy nem tartozik a kötelesrész alapjához az élettárs részére nyújtott tartás értéke sem, valamint hogy a házastársat – illetve az azonos szabályozásból következtetve a bejegyzett élettársat is – haszonélvezet alakjában megillető kötelesrész alapjául csak a hagyatékban meglevő vagyontárgyak szolgálnak.⁴⁹

Kötelesrész címén ha a házastársat (és így a bejegyzett élettársat is) mint törvényes örökös haszonélvezeti jog illetné meg, az ő kötelesrésze a haszonélvezeti jognak olyan korlátozott mértéke, amely az általa örökölt vagyontárgyakat is figyelembe véve, szükségleteit biztosítja. Egyébként a házastársat kötelesrészként törvényes örökrészének fele illeti meg.⁵⁰

Továbbvezetve a sort, a kitagadási okok⁵¹ köre szintén vonatkozhat a bejegyzett élettársra is, pl. abban az esetben, ha érdemtelen az örökhagyó utáni öröklésre; az örökhagyó egyenesági rokonainak életére tör, vagy sérelmükre egyéb súlyos büntettet követ el; az örökhagyó irányában fennálló törvényes eltartási kötelezettségét súlyosan megsérti;⁵² erkölcstelen életmódot folytat; továbbá a házastársra megfogalmazva, de nyilvánvalóan ez a bejegyzett élettársra is értendő, kitagadható a bejegyzett élettárs akkor is, ha élettársi köteleességet durván sértő magatartást tanúsít.

Ha a bejegyzett élettárs – ugyanúgy, mint bármelyik kötelesrésze jogosult – kitagadás miatt kiesik az öröklésből, nem kezelheti a helyébe lépő kiskorú leszármazójának örökségét.

Az öröklési jog szabályai nem csupán a törvényes öröklés szabályaihoz kapcsolódóan, hanem a *végintézkedésen alapuló öröklést* érintve is tartalmazznak a bejegyzett élettársakra vonatkozóan egyéb rendelkezéseket. Ezek szerint rájuk nézve kivételt tesz a Javaslat a közös végrendekezés általános tilalma alól – visszanyúlva a jól bevált Ptk. előtti szabályozáshoz –, amikor a házastársakhoz hasonlóan bejegyzett élettársak által ugyanabba az okiratba foglalt végrendeletet, meghatározott feltételek bekövetkezése esetén érvényesnek tekinti.⁵³ A szabá-

⁴⁷ ÖJK. 6:71. §.

⁴⁸ ÖJK. 6:72. §.

⁴⁹ ÖJK. 6:78. § (3) bekezdés.

⁵⁰ ÖJK. 6:79. § (2) bekezdés.

⁵¹ Ilyen ok felmerülése esetén az örökhagyó kitagadhatja az érintett leendő örökös, aki ezáltal kötelesrésze sem lesz jogosult.

⁵² A Családjogi Könyvben az élettársat megilleti a tartási jog és kötelezettség, függetlenül attól, hogy a kapcsolatot bejegyezték-e vagy sem.

⁵³ ÖJK. 6:22. §. Ez a szabály a házastársakra vonatkozóan is újként jelentkezik.

lyozás ez irányú változásait a gyakorlati életben előforduló igények⁵⁴ kényszerítették ki.

Az alaki érvényességi kellékek tekintetében a Javaslat visszanyúl a jogtörténeti gyökereinkhez, és az Mtj. 1964. § rendelkezéseit veszi alapul. Eszerint akkor érvényes a közös végrendelet, ha

- a) „saját kezűleg írt végrendelet esetében az okiratot az egyik örökhagyó elejétől végig maga írja és aláírja, a másik örökhagyó pedig ugyanazon az okiraton maga írja és aláírja azt a nyilatkozatot, hogy az okirat az ő végakarátát is magában foglalja; vagy
- b) más által írt végrendelet esetében az örökhagyók egymás és a tanúk jelenlétében teszik meg végintézkedési nyilatkozatukat és írják alá az okiratot, vagy, ha az már megtörtént, mindkét örökhagyó egymás és a tanúk jelenlétében külön-külön nyilatkozik arról, hogy az okirat a végakarátát foglalja magában, és hogy az okiraton szereplő aláírás a sajátja; vagy
- c) azt közokiratba foglalják.”⁵⁵

A közös végrendelet a bejegyzett élettársak vonatkozásában az életközösség megszűnésével, vagy az életközösség nyilvántartásból történő törlésére vonatkozó eljárás megindításával veszti hatályát. A Javaslat (az Mtj. 1965. §-ához hasonlóan) csak addig tartja fenn tehát a közös végrendelet hatályát, ameddig az élettársak együtt élnek, és kapcsolatuk jogi kerete is megfelelő, a közös végrendelet ugyanis elsősorban a vagyonszövetségben élő házastársak vagy bejegyzett élettársak számára nyújt életszerű végintézkedési lehetőséget.⁵⁶

A végintézkedések visszavonhatók akkor is, ha azokat egyazon okiratba foglalták, a másik fél életében egyoldalúan minden további feltétel (így a másik örökhagyó értesítése) nélkül is, a másik halála után azonban csak abban az esetben, ha a végintézkedését visszavonó örökhagyó egyidejűleg a viszonyos végrendeleti juttatást visszautasítja.⁵⁷

Az alapul szolgáló párkapcsolat érvénytelensége természetesen a közös végrendelet érvénytelenségét is maga után vonja, de érvénytelenségre vezethet valamely akarati hiba, pl. a téves feltevés is, ha pl. valamelyik fél visszavonja a maga végintézkedését, ugyanakkor tudvalévő, hogy a másik fél csak rá való tekintettel végrendeletet készített.

Bár az *utóörökös-nevezés* a hatályos szabályozás szerint érvénytelen, ezt elvileg a Javaslat is fenntartja, azonban meghatározott szűk körben (jelen eset a kivételek egyike) – „a gyakorlatban felmerülő igények kielégítése érdekében és

⁵⁴ Erre vonatkozólag a munkacsoportban aktívan részt vevő gyakorlati szakemberek (bírák, közjegyzők) tapasztalatai, valamint a társadalmi-szakmai vitára bocsátott Konceptciókra érkező észrevételek és javaslatok szolgáltak alapul.

⁵⁵ ÖJK. 6:22. § (2) bekezdés.

⁵⁶ ÖJK. 6:22. § 3. pontjába foglalt indokolás.

⁵⁷ Mtj. 1967. § (2) és (3) bekezdése, ÖJK. 6:22. § 4. pontjába foglalt indokolás.

külföldi jogok példáját is követve⁵⁸ – elismeri azt, ha valaki a végrendeletben megnevezett házastársa vagy bejegyzett élettársa halála esetére utóörököszt határoz meg. Ez az ún. maradék utóörökös-nevezés, mely nem jelent korlátot az előörökös rendelkezési jogát illetően, tekintettel arra, hogy az utóörökös csak az előörökös halála esetén válik jogosulttá.

Ez a jogszabályi megoldás több, gyakorlatban előforduló probléma orvoslását is kézenfekvővé teszi, egyrészt a szerzői jogdíjak, szabadalmi díjak, valamint egyéb más, járadékszerűen érvényesíthető vagyoni követeléseket illetően, elejét véve ezáltal annak, hogy az örökhagyó házastársa, illetve bejegyzett élettársa halála után, annak rokonai legyenek az ilyen hagyatéki tárgyak törvényes örökösei.

Másrészt egyértelmű megoldást jelent ez arra a gyakorlatban előforduló, szintén problémás esetre is, amikor a házastárs, illetve a bejegyzett élettárs közös eltartóval köt öröklési szerződést, egyetlen jelentős értékű vagyontárgy (rendszerint ingatlan) fejében, és azt akarja, hogy az eltartó csak az utóbb elhalt házastárs, illetve bejegyzett élettárs halála után örökölje meg ezt a vagyontárgyat.

A Javaslat a bejegyzett élettársra is kiterjesztette a Ptk. 601. § (2) bekezdésében a házastársra megfogalmazott azon rendelkezéseket, amelyek különös *kiesési okot* jelentenek a végrendeleti öröklésből. Abban az esetben tehát, ha a végintézkedést az életközösség fennállása alatt tette valamelyik fél, viszont az öröklés megnyílásakor az életközösség már nem állott fenn közöttük, az a *végintézkedés hatálytalanná válását* eredményezi, „kivéve, ha a körülményekből az következik, hogy az örökhagyó végintézkedését azért nem vonta vissza, mert házastársát vagy élettársát az életközösség megszakadása ellenére is juttatásban kívánta részesíteni.”⁵⁹

A Ptk. túlélő házastársat érintő azon méltánytalan szabályát, amely az özvegy haszonélvezeti jogának megszűnését eredményezte új házasságkötés esetén,⁶⁰ a Javaslat nem kívánja fenntartani, ezáltal eltörölve a különbséget az új házasság és az újonnan létrejött élettársi kapcsolat jogkövetkezményei között.⁶¹ A különbség eredetileg abból adódott, hogy a jogalkotó a fennálló társadalmi rend figyelembevételével úgy ítélte meg, hogy az új házasság biztosítani volt hivatott a megfelelő tartást, ezért a szintén ugyanezen rendeltetéssel bíró özvegyi jog feleslegessé válik. Ez az indok már a Ptk. elfogadásakor sem volt túlságosan meggyőző, de jelen viszonyaink ismeretében még inkább illuzórikus. Egyébiránt a szabályozás erkölcsileg is kifogásolható, hiszen az özvegyet a haszonélvezeti jog megtartása és egy új házasságkötés közötti választásra kényszeríti. Arról nem is szólva, hogy a PK 83. sz. állásfoglalás szerint a haszonél-

⁵⁸ ÖJK. 6:32. § 1. pontjába foglalt indokolás.

⁵⁹ ÖJK. 6:42. §.

⁶⁰ Ptk. 615. § (2) bekezdés.

⁶¹ A hatályos szabályozás szerint, kivételesen az élettársi kapcsolat következményei a kedvezőbbek, ugyanis az nem szüntette meg az özvegy házastárs haszonélvezeti jogát (lásd PK. 83. sz.). Már a Konceptiók is felvetették az újravezetés és jogkövetkezményének törlését.

vezeti jogot az özvegy élettársi kapcsolatban élése nem szünteti meg. Annak természetesen a Javaslát szerint sincs akadálya, hogy a leszármazók – az új házasságkötésre vagy élettársi kapcsolat kialakítására tekintettel – kérhessék az özvegyi jog korlátozását.

Összegezés

Végigjárva a kodifikációs folyamat göröngyös útját, és végül eljutva a Javaslátban megfogalmazott felvetésekig azt állapíthatjuk meg, hogy az élettársak öröklését érintően a radikális változásokat sürgető, kezdetben kisebbségi álláspont – melynek nyomatékos képviselője az Öröklési jogi Munkacsoportban aktívan közreműködő Besenyei Lajos is – néhány év alatt többségivé nőtte ki magát. Véleményem szerint a Javaslátban megfogalmazott elképzelések alkalmasak a méltánytalanságok kiküszöbölésére, és megfelelnek a társadalmi elvárásoknak egyaránt. Mindez pedig arra is bizonyítékul szolgál, hogy a hatályos szabályozásból (szabálynélküliségből) fakadó, súlyos méltánytalanságok belátása megfelelő kodifikációs reakcióval alkalmas lehet a jelenlegi hiányosságok kiküszöbölésére.

1. sz. melléklet

A különböző párkapcsolatokban élők korösszetétele (százalékban)

Korcsoport	Házasságban élők	Élettársi kapcsolatban élők	
		Hajadon/nőtlen	Elvált/özvegy
18–29 éves	10,1	62,9	5,6
30–39 éves	20,5	23,9	19,6
40–49 éves	25,0	9,4	30,0
50–59 éves	22,4	2,1	27,4
60–69 éves	16,0	1,6	14,6
70–75 éves	6,0	0,1	2,8
Összesen	100,0	100,0	100,0
N	8898	75,8	53,8

Forrás PONGRÁCZ TIBORNÉ – SPÉDER ZSOLT: Élettársi kapcsolat és házasság- hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón (*BKÁE WebOpac*) Egyetemi Oktatók Publikációi, 2004. I. negyedév 55–75. p.

**A párkapcsolatban élők gyermekszámának megoszlása
az együttélés formája szerint (százalékban)**

Gyermekszám	Házasság			Élettársi kapcsolat		Párkapcsolatban élők összesen
	19–39 éves	40–59 éves	60 éves	„új típusú”	„régí típusú”	
Nincs	13,8	5,2	7,9	59,9	9,5	12,3
1	29,2	19,9	27,9	22,8	31,0	24,7
2	40,9	54,8	47,1	12,3	36,1	45,5
3	12,3	15,0	11,9	3,7	13,9	12,8
4	3,8	5,1	5,2	1,3	9,5	4,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	2723	4215	1953	759	538	10.188

Forrás PONGRÁCZ TIBORNÉ – SPÉDER ZSOLT: Élettársi kapcsolat és házasság- hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *(BKÁE WebOpac) Egyetemi Oktatók Publikációi*, 2004. I. negyedév 55–75. p.

ANDREA HEGEDŰS

THE COMMON-LAW SPOUSE'S RIGHT OF INHERITANCE

(Summary)

The regulation of common-law marriages is one of the most highlighted topic for the legislator in our days, since as a result of the social changes it has become indispensable to rethink this legal institution which was treated in a derogatory way before.

During the current codification of the Hungarian Civil Code it was the common-law marriage, and especially the common-law spouse's claim for allotments under an inheritance-law title which the codifiers were mostly interested in and which generated heated debates *pro* and *contra*.

The result, which was published recently as a draft text of the statute, surpassed the initial expectations presented in the Conceptions of the New Civil Code by ensuring for the non-registered common-law spouses the same rights as originally proposed by the Conceptions generally for the common law-spouses and by integrating the registered common-law spouses in the system of intestate succession, raising the common-law spouses' state to that of the spouses.

This study also throws light on the fact that the codification is quite long and at Times full of unexpected turns. Thus, the legislator's intention to reach the common aim is even more worthy of appreciation, and the results which have been achieved up to now under the influence of the efforts having started from the initial difficulties are more valuable and more equitable